

4

Uitleiding

Gerritjan van Luin

Gerritjan van Luin is zelfstandig coach en adviseur en redacteur van *De Nieuwe Meso*.

E-mail: gvluin@gmail.com

Pieter Leenheer

Pieter Leenheer is redacteur van *De Nieuwe Meso*.

E-mail: pieter.leenheer@planet.nl

ICT en onderwijs hebben nooit een gemakkelijke verhouding gehad. Ik herinner me de komst van de eerste computers op school ergens in de jaren 80, bedoeld om een start te maken met de automatisering van de leerlingenadministratie; een project van een ICT-minded docent scheikunde. Afgezien van een paar voorlopers, was het pas met de eerste voorzichtige schreden van de grote uitgeverijen op het pad van digitaal leermiddelenaanbod, dat er gedacht werd aan het gebruiken van ICT in de klas. De huiver was groot, de benodigde investeringen fors, de techniek haperend, de kwaliteit van het materiaal niet overtuigend genoeg, de bekwaamheid om met computers te werken ontoereikend en van specifieke ICT-didactiek had nog niemand gehoord.

Toen we door de maatregel om het leermiddelenpakket gratis aan ouders ter beschikking te stellen kritisch moesten gaan kijken naar de kosten, werd de discussie over het gebruik van digitaal leermateriaal geïntensiveerd met als doel binnen het beschikbare leermiddelenbudget te blijven en de mogelijkheden van ICT in het onderwijs te verkennen. Er kwamen experimenten met laptopklassen en sommige scholen besloten alleen nog digitaal te werken. De kwaliteit van de draadloze netwerken verbeterde snel, de handigheid om met digiborden en computers te werken werd groter en het digitale lesmateriaal ontwikkelde zich van pdf-bestanden tot interactieve programma's met mogelijkheden voor individualisering.

De huiver is al met al een stuk minder geworden. Niettemin is de verhouding tussen ICT en onderwijs nog steeds wat ongemakkelijk. Die ongemakkelijke verhouding wordt misschien wel het beste verwoord door twee twitterberichten van po-schoolleiders die middenin de coronatijd voorbijkwamen. "*Kinderen die leren spellen door in een app vakjes aan te kruisen lijken op chauffeurs die alleen een theorie-examen hoeven af te leggen*", twitterde de eerste. Waarna zij verwees naar een artikel in het NRC van 9 april 2019: *Laat de leraar niet buitenspel zetten door reken-app*. Deze tweet kreeg een instemmende reactie: "*Meer en meer is/wordt duidelijk in deze coronatijd dat de leerkracht (de school) een essentiële rol speelt in de ontwikkeling van het kind. Een device of app kan dat niet vervangen. Het kan een aardige ondersteuning zijn.*"

Buitenspel?

Zet ICT de leraar buitenspel? Laten we eens naar deze vraag kijken, want die zou wel eens onder de overgebleven huiver kunnen zitten. Een huiver die zich wellicht ook toont in het – vaak heftig gevoerde – debat tussen voorstanders van het 'klassieke' onderwijs en de rol van directe instructie daarin, en die van vernieuwend, vaak ICT-rijk onderwijs met een grote rol voor eigen verantwoordelijkheid van leerlingen. Staat met het gebruik van ICT in het onderwijs het bestaansrecht van de leraar op het spel?

Helemaal ongegrond lijkt de vrees hiervoor niet. 'Meer ICT in het onderwijs' duikt nogal eens op als panacee in discussies over werkdruk en lerarente-

kort. Leraren zouden met doordacht gebruik van ICT meer tijd overhouden en ICT zou de oplossing zijn om met minder leraren meer leerlingen te kunnen 'bedienen'. En aan dit argument voor efficiency wordt soms het onderwijskundige argument van de mogelijkheid tot meer maatwerk geknoopt.

Je zou kunnen zeggen dat binnen deze kijk op ICT in het onderwijs 'leraren' en 'technologie' als uitwisselbaar worden gezien: indien meer technologie, dan minder leraren(tijd). Nu is het zeker zo dat een handig gebruik van technologie werk uit handen neemt, maar dat geldt dan toch vooral voor administratieve zaken. De uitwisselbaarheidsveronderstelling in het domein onderwijs is een problematische, zoals bijvoorbeeld Kester en haar collega-onderzoekers in een artikel elders in deze *Focus* laten zien: ook in scholen waar ICT een belangrijke rol vervult bij het onderwijs op maat blijft de leraar onmiskenbaar belangrijk.

Anders gezegd, wat in de maakindustrie zo 'succesvol' heeft gewerkt – het technologiseren van arbeid – lijkt niet bij het onderwijs te horen, in weerwil van het dominante efficiencydenken. In het onderwijs gaat het immers niet alleen om opbrengsten. Het onderwijs is niet de 'klusjesman' van de samenleving, zoals Gert Biesta dat onlangs in een essay verwoordde, die alle geprojecteerde verwachtingen op een opbrengstgerichte wijze effectief en efficiënt moet inlossen. Niet voor niets kreeg zijn denken over de drie doeldomeinen van het onderwijs zoveel bijval: onderwijs is ook een oefenplaats voor leerlingen om 'in de wereld komen'. En een onderdeel van het leven waarin verschillende generaties samenlevend met elkaar de tijd doorbrengen, zoals Jan Bransen in zijn veelbesproken boek *Gevormd of vervormd?* naar voren brengt.

Verborgene verleiders

Als we niet scherp blijven nadenken over de bijdrage van ICT aan dit brede perspectief op onderwijs – met een cruciale rol voor de leraar – zou juist dat perspectief in de knel kunnen komen. Want zoals

iedereen bijna dagelijks aan den lijve ervaart, hebben de verschillende digitale applicaties of platforms zo hun beloftes, verleidingen en gemak. Maar in *De platformsamenleving*, waarover elders in deze *Focus* een bespreking te lezen is, wordt juist gewaarschuwd voor het risico dat het gebruikersgemak van veel digitale platforms ons wel eens ongevoelig kan maken voor de invloed van die platforms op publieke belangen als kwaliteit, toegankelijkheid en keuzevrijheid. En voor allerlei vormen van ICT in het onderwijs komt daar precies het risico bij dat er zomaar een verschuiving kan optreden van "*educatie (samenhangend curriculum met aandacht voor uiteenlopende vaardigheden) naar gepersonaliseerd leren (gemonitord en gecontroleerd aanbod van noodzakelijk geachte kennis)*", zoals de auteurs van *De platformsamenleving* dat formuleren.

Aan ICT kleeft niet alleen een eigen taalspel (gemakkelijk, persoonlijk, efficiënt, verbonden) dat je, zoals elk taalspel, kan meeslepen en een beetje verblinden, maar aan de meeste platforms is ook een vaak onzichtbaar verdienmodel gekoppeld dat niet vanzelfsprekend een breed belang van de gebruiker voor ogen heeft. En dan zou je zomaar toch in dat uitwisselbaarheidsdenken terecht kunnen komen, al dan niet toegedekt door fraaie onderwijskundige argumenten. Ik denk dat de beide schoolleiders met hun eerder geciteerde tweets precies hiervoor willen waarschuwen.

ICT en onderwijs na corona

Tot voor kort werd over dit alles gesproken, gepleit en gewaarschuwd. Maar door de gedwongen sluiting van de scholen op 16 maart is een unieke experimenteerruimte ontstaan waarin ICT en onderwijs nauwer dan ooit met elkaar verbonden zijn geraakt. Miljoenen leerlingen, leraren, schoolleiders en ouders ervaren aan den lijve hoe die nieuwe digitale praktijk werkt: wat het met hen doet, hoe ze ermee omgaan, wat ze ermee en erdoor leren, hoe ze zich ermee kunnen laten zien, welke mogelijkheden voor contact met anderen het biedt, waarin ze zich ongezien en ongehoord voelen.

Op LinkedIn verschenen, nadat de eerste onhandigheden overwonnen waren, nogal wat trotse verhalen van schoolleiders en bestuurders over de vindrijkheid van de leraren van hun school. Die zal ongetwijfeld indrukwekkend zijn. Het wordt met deze digitale push nooit meer zoals het was, hoorden we van verschillende schoolleiders die we naar hun ervaringen vroegen in de eerste weken van april. In hoeverre zij gelijk krijgen is nog niet te zeggen. Wat te hopen is, is dat er als de scholen weer open zijn, als school en thuis weer gescheiden domeinen zijn geworden, een grondige evaluatie plaatsvindt van de ervaringen in de sluitingsperiode waarbij alle stemmen gehoord worden en alle ervaringen worden gedeeld. Zo'n kans om terug te blikken op een niet-experimentele nieuwe werkelijkheid die door iedereen is meegemaakt, zal er niet snel meer komen. Een mooie gelegenheid om gefundeerder door alle opgedane ervaringen het met elkaar te

hebben over wat je ook alweer met je onderwijs voor ogen staat, welke vormen van ontmoeten je daarbij wezenlijk vindt, welke vormen van samenwerken je gaat versterken en welke ervaringen met ICT je nooit meer kwijt wil. Dan krijgt 'huiver' woorden op basis van ervaringen en kan 'ongemakkelijkheid' in een stevig perspectief worden omgezet.

"We missen jullie", stond er op veel scholen. En – al dan niet schoorvoetend – spraken ook leerlingen uit dat ze de school misten. Er was een crisis voor nodig om het leraarsberoep tot de vitale beroepen te rekenen. En dan niet omdat de leraren erin slaagden in no time ruim 3,5 miljoen leerlingen en studenten van de straat te houden en daarmee een bijdrage te leveren aan het niet verder verspreiden van het virus, maar omdat ze in geen enkele vorm van onderwijs gemist kunnen worden. ■